

ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНА ОСВІТА І ВИХОВАННЯ ЯК ЧИННИК ОСОБИСТІСНИХ ЦІННОСТЕЙ

О.М. Яшина, старший викладач кафедри виховання та культури здоров'я КВНЗ «Дніпропетровський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти»

У статті висвітлюються актуальні питання сучасного художньо-естетичного навчання та виховання. Зокрема розглядається процес формування ціннісних орієнтирів та власного внутрішнього світу особистості, її загальнокультурна компетентність, виховання естетичного ставлення до дійсності та мистецтва, світоглядних уявлень. Акцентується увага на стрижневих життєвих орієнтирах, свідомості творчо розвиненої індивідуальності. Визначається безпосереднє ставлення особистості до мистецтва, народних традицій, культурного життя суспільства та навколишнього світу. В основі статті визначені завдання художньо-естетичного виховання в освіті, які інтегрують навчальні, виховні й розвиваючі аспекти з урахуванням критеріїв вихованості учнів.

Ключові слова: художньо-естетичні цінності, загальнокультурна компетентність, виховний простір, творчі здібності, світогляд, міжкультурна комунікація.

Реалії сьогодення потребують цілеспрямованих зусиль щодо формування особистісних цінностей учнівської молоді, через те, що «...спостерігається зниження впливу високих цінностей художньої культури і мистецтва на процеси суспільно-культурної комунікації... Така ситуація вимагає удосконалення навчально-виховного процесу..., висуває завдання формування пріоритетної системи справжніх духовних, художньо-естетичних цінностей. Тому естетичне й поліхудожнє виховання сучасної молоді..., набуває особливого сенсу й актуальності» [10, с. 112].

На першочергову увагу заслуговують інтелектуальні, моральні, естетичні цінності, які вкупі сприяють формуванню художньо-естетичного світогляду індивіда. Специфіка загальної освіти спрямована на оволодіння мистецтвом за рахунок багатовимірності впливу на дитину через емоційно-почуттєву сферу – на підсвідомість та на творчі здібності – через художньо-

образне мислення. Мистецтво формує художньо-естетичну складову особистості, спонукає до активної участі у різних проявах культурного життя.

Як зазначає у своїй роботі Л.Панченко: «Невипадково цією проблемою опікуються вчені та практики, педагоги, психологи, соціологи, естетики різних країн світу, наголошуючи на посиленні уваги до проблеми формування естетичної свідомості у студентської молоді, підростаючих поколінь в контексті сучасної масової культури. Значна увага в сучасній теорії естетичного виховання та освітній практиці приділяється розробці таких понять як естетичний досвід і естетична свідомість, художнє і естетичне виховання, естетичні цінності і ідеали». [9, с. 3].

Для будь-якого суспільства першочерговим є саме ціннісні орієнтації особистості. Так і О.О.Чубарева стверджує: «В загальнофілософському, культурологічному, психологічному, педагогічному дискурсі «естетичне» як цінність визначається одним з ключових пріоритетів у процесі формування особистості молоді людини, а також у розвитку духовно-енергетичних механізмів самовияву та самореалізації цієї особистості» [13, с. 70].

Художньо-естетична складова освіти та виховання як результат синергізму орієнтується на загальнолюдські цінності, такі як: соціокультурні, морально-етичні, духовні, соціально-політичні і таке інше. «Як категорія педагогіки, поняття «освіта» від самого початку розвивалося в контексті антропології та філософії. ... Завдяки освіті індивід перетворюється на ціннісну особистість у повному розумінні цього слова. ... Цілі виховання – це очікувані в результаті реалізації системи виховних дій зміни особистості» [2, с. 1].

У процесі художньо-естетичного виховання особистість будує власний світогляд, що сприяє духовно-моральному самовдосконаленню, оновленню діалогічної культури, формуванню загальнолюдських і самоідентичних цінностей, що згодом стають стрижневими життєвими орієнтирами та мотиваційним підґрунтям для пізнання власного «Я» і світу навколо себе.

Тобто особистість починає сприймати себе через освітні, виховні, культурні орієнтири та через родинні традиції і суспільні надбання. Отже, художньо-естетичне виховання у своїй основі формує людське ставлення до життя.

Людина ХХІ століття опинилась у складній ситуації змін у суспільстві та культурному просторі. Звідси – нагальна потреба на основі формування художньо-естетичного світогляду надання особистості можливості «...відчувати себе повноцінним учасником художніх процесів, що відбуваються у суспільстві, як з точки зору сприйняття, так і реалізації власних творчих спрямувань» [5, с. 8].

Винятковою рисою художньо-естетичного виховання є те, що воно має безпосереднє відношення до особистості, суспільства, історичного відтинку; його об'єктом є індивід як носій знань, ідеалів, уявлень.

За визначенням І.Беха: «ключовим принципом виховання виступає принцип ціннісної орієнтації, реалізація якого передбачає залучення дітей до взаємодії з навколишнім світом і сприяє формуванню ціннісних ставлень до цього світу... Критеріями вихованості людини можуть бути: ступінь її сходження і повнота оволодіння загальнолюдськими й національними гуманістичними та морально-духовними цінностями, що становлять основу відповідних вчинків; рівень та ієрархію якостей особистості, набутих нею в процесі виховання» [2, с. 1-2].

«Концепція художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах» визначає як пріоритетні в системі художньо-естетичного виховання такі, що «інтегрують навчальні, виховні й розвиваючі аспекти: збагачення емоційно-естетичного досвіду, формування культури почуттів, розвиток загальних та художніх здібностей, художньо-образного мислення, універсальних якостей творчої особистості; виховання в учнів естетичного ставлення до дійсності та мистецтва, світоглядних уявлень і ціннісних художніх орієнтацій, розуміння учнями зв'язків мистецтва з природним і предметним середовищем, життєдіяльністю людини... Отже, сучасні загальноосвітні школи та позашкільні навчальні заклади мають стати

осередками виховання справжньої духовності, плекання творчої особистості, виховання людини, що характеризується високою емоційно-естетичною культурою» [7].

Без художньо-естетичного виховання немає людини. Цей процес довготривалий, відбувається протягом життя як результат змін у світогляді, у ціннісних орієнтирах. Саме від виховання залежить, чи будуть ці художньо-естетичні та світоглядні цінності відповідно сформованими і сталими. Тому саме сучасний педагог створює простір, в якому «...в процесі навчання і виховання особистість по-справжньому освічується, тобто розкриває в собі розумові, морально-духовні та фізичні сили» [2, с.1].

«Використовуючи мистецтво як основний чинник естетичного виховання, педагог враховує вікові особливості школярів: відкритість учнів початкової школи до сприймання художніх творів, їхню емоційну мобільність та готовність з насолодою виконувати творчі завдання; концентрацію підлітків на пізнанні свого внутрішнього світу, а отже, використанні мистецтва як засобу духовного становлення, що проходить шлях від почуттєвого сприймання до осмислених естетичних дій», - зазначено в «Основних орієнтирах виховання» [8, с. 14].

Художньо-естетична освіта допомагає розвивати загальне бачення світу, долучає людину до світової скарбниці мистецтва та культури і досягає головної мети – формування цілісної, творчо розвиненої індивідуальності, яка живе за законами краси протягом свідомого життя.

Варто зазначити, що «...естетичне як одна з найвищих ознак людської духовності пронизує всі сфери людського буття. Стикаючись з будь-яким природним або соціальним явищем, кожний індивід має можливість оцінювати його не тільки з позиції користі, прагматичних установок, але й з точки зору його краси, яка може доставляти йому духовну насолоду» [9, с. 8].

«Я переконаний,- писав Гегель, - що найвищий акт розуму,що охоплює всі ідеї, є акт естетичний, і що істина і благо поєднуються родинними зв'язками лише у красі» [3].

Було би хибним стверджувати, що основна відповідальність в освітньому процесі відводиться лише вчителю. Адже оточуюча дійсність – це зазвичай складна суперечка між різноманітними цінностями, викликана об'єктивними обставинами (змінами у соціальному, політичному, економічному вимірах). Це, в свою чергу, вимагає від учня активної позиції у виборі конкретних цінностей, що співзвучні з його сутністю і до їх гармонійного поєднання.

Об'єктивна реальність потребує виховання вільної, самосвідомої, відповідальної, креативної особистості, яка може протистояти і протидіяти несприятливим життєвим обставинам, таким як авторитаризм, буденщина, диктат, приниження людської гідності, ідеологічний тиск і т. ін.

Саме у гармонії особистості з власним духовним «Я» і вбачав І.Кант суть освіти: «Освіта – це вихід людини зі стану свого неповноліття... Неповноліття полягає в нездатності користуватися своїм розумом без управління з боку когось іншого. Май мужність користуватися власним розумом!» [4].

Яку роль виконує художньо-естетична освіта у формуванні світогляду? Сутність її - у поєднанні індивідуальної та колективної творчості людини. Суттєвими критеріями виступають також широта естетичних потреб і рівень художнього смаку та ідеалу. «Здатність до творчості сама по собі в людині не виникає, вона свідомо формується культурою, зокрема за допомогою освітніх технологій. Завдання освіти – не тільки підготувати «людину, яка знає», котра оволоділа знаннями в тій чи іншій галузі, а й сформувати людину-творця цілісного типу. Тобто людину, яка здатна творити світ культури, мистецтва» [1, с. 10].

Отже, розвиток художньо-естетичної культури особистості сприяє її загальному духовно-моральному самовдосконаленню і формуванню світогляду в цілому. По суті, художньо-естетична освіта є універсальною: всі напрямки можна задіяти для розвитку смаків, інтересів, активізації творчого

пошуку, а це, в свою чергу, допомагає набутим знанням переходити у переконання.

Сучасний освітянин має залучати в навчальному процесі принцип міжпредметних зв'язків у поєднанні з художньо-естетичною складовою. Таким чином здійснюється «...виховання в учнів ціннісно-світоглядних орієнтацій у сфері мистецтва, розвиток комплексу ключових, міжпредметних і предметних компетентностей у процесі опанування художніх цінностей і способів художньої діяльності, формування потреби в творчому самовираженні та естетичному самовдосконаленні», що рекомендовано програмою курсу «Мистецтво» [11].

«Концепція нової української школи» визначає формат загальнокультурної компетентності як обізнаність, самосвідомість у сфері культури, як «...здатність розуміти твори мистецтва, формувати власні мистецькі смаки, самостійно виражати ідеї, досвід та почуття за допомогою мистецтва. Ця компетентність передбачає глибоке розуміння власної національної ідентичності як підґрунтя відкритого ставлення та поваги до розмаїття культурного вираження інших» [6]. Загальнокультурна компетентність об'єднуючи етнічні, краєзнавчі, мистецькі напрямки в освіті, позиціонується як розмаїте поєднання культур регіону, держави та світу в цілому, що є надзвичайно важливим у ХХІ столітті.

Об'єктивна реальність поставила багато тривожних викликів, опір яким вимагає уміння взаємодіяти з представниками різних культур, толерантного ставлення до національних традицій та способу життя, що, в свою чергу, сприяє формуванню міжкультурних комунікацій. «Проблема поєднання загальнолюдських та національних культурних пріоритетів, наявних у виховному просторі, завжди перебуває в центрі дослідницької уваги, оскільки від її науково обґрунтованого вирішення залежить загальний рівень культурного розвитку суб'єкта виховного впливу» [2, с.3].

Долучення до художньо-естетичних цінностей формує в особистості переважно позитивне світосприйняття. Іноді випадкова зустріч з прекрасним

залишає яскравий емоційний відбиток, бо дитина вже готова до сприйняття дива у буденному житті. В.О.Сухомлинський заклав підвалини сучасного принципу гуманізації освіти, за яким мистецькі дисципліни покликані через сприйняття дитиною гармонії в природі і суспільстві впливати на її внутрішній світ. «Під час навчання у початкових класах я тисячу разів ходжу з дітьми до витоків краси. Ці уроки є баченням прекрасного. Діти вчаться бачити, вслуховуватися в музику навколишнього світу, розуміти його, милуватися ним. ... Краса живить доброту, любов, сердечність маленької людини. Влітку діти милуються стрункою яблункою, кущем шипшини із червоними ягодами, а восени вони дбайливо обгортають дерева, щоб узимку їм не було холодно. ...Труд маленьких дітей – це перш за все, – створення матеріальних цінностей, які втілюють красу, – писав Василь Олександрович. – Якщо хочеш бути красивим, працюй до самозабуття, працюй так, щоб ти відчув себе творцем, майстром, господарем в улюбленій справі. Працюй так, щоб твої очі відбивали одухотвореність великим людським щастям – щастям творчості» [12, с. 230-233].

«Головне завдання сьогоденної практики – створення виховного простору. Виховний простір – це не тільки середовище, а й духовний простір учня і педагога, це простір культури, що впливає на розвиток особистості. ...Це простір соціальних, культурних, життєвих виборів особистості, котра самореалізується у різних виховних середовищах» [8, с. 16].

Завдяки розмаїтості організаційно-педагогічних форм і методів, умов індивідуальної роботи, долученню до естетично-виховного процесу родини, дитиною набувається досвід саморозвитку і критичного сприйняття оточуючого середовища.

Підсумовуючи, необхідно зазначити, що у процесі художньо-естетичного навчання і виховання необхідно, щоб школа й родина синхронно сприяли поглибленню знань, розумінню дитиною власного внутрішнього світу, усвідомленню нею моральних цінностей; критичному ставленню до життєвих ситуацій, здатності прийняття рішень адекватно віковим

особливостям з тим, щоб вона жила в гармонії із своїми вчинками і переконаннями.

Література

1. Андрущенко Т. Виховна функція мистецтва в освітньому процесі/ Т.Андрущенко// Рідна школа: Щомісячний науково-педагогічний журнал. – 2011. – № 1/2 – С.8-12.
2. Бех І.Д. Особистісно-орієнтована модель виховання як науковий конструкт / І.Д.Бех// [Електронний ресурс]. – Електрон. аналог друк. вид.: режим доступу: http://www.google.com/url?url=http://library.udpu.org.ua/library_files/psuh_pedagog_probl_silsk_shkolu/3/vupysk_21.pdf&rct=j&frm=1&q=&esrc=s&sa=U&ved=0ahUKEwjD5eDB8_nUAhXEFJoKHX_nBmcQFggTMAA&usg=AFQjCNElcmu_sP80ICVZSpuxA2-QN72Qctw
3. Гегель Г.В.Ф. Работы разных лет: В 2 т. Т.1. М., 1970. – С. 212.
4. Кант И. Сочинения в шести томах. Т. 1. – М., 1963. – С. 543.
5. Киященко Н.И., Шапинская Е.Н. Кризис эстетики или тоска по Эстетическому: диалог эстетика и культуролога / Н.И. Киященко, Е.Н. Шапинская [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://cyberleninka.ru/article/n/krizis-estetiki-ili-toska-po-esteticheskomu-dialog-estetika-i-kulturologa>
6. Концепція нової української школи [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/>
7. Концепція художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://lawua.info/bdata2/ukr2571/pg-4.htm>
8. Основні орієнтири виховання учнів 1-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів України [Електронний ресурс] – режим доступу: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/24565/
9. Панченко Л.М. Формування ціннісних орієнтацій молоді в період системної трансформації українського суспільства. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук. Спеціальність: 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії / Леся Панченко. – К., 2003. – 21 с.
10. Пішун С.Г. Формування культури дозвілля студентів вищих навчальних закладів в умовах роботи студентського клубу. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук. Спеціальність: 13.00.07 – теорія і методика виховання / С. Пішун. – К., 2005. – 23 с.
11. Програма курсу «Мистецтво» для 5-9 класів [Електронний ресурс] – режим доступу: <https://osvita.ua/school/program/program-5-9/56132/>
12. Сухомлинский В.А. Как воспитать настоящего человека (Советы воспитателям) / В.А. Сухомлинский. – К.: Рад. шк., 1975. – 235 с.
13. Чубарева О.О. Естетичне в житті сучасного суспільства і людини/ О.О.Чубарева// - Гуманітарний вісник ЗДІА. – 2016. № 65. – С. 67-75.

ХУДОЖЕСТВЕННО-ЭСТЕТИЧЕСКОЕ ОБРАЗОВАНИЕ И ВОСПИТАНИЕ КАК ФАКТОР ЛИЧНОСТНЫХ ЦЕННОСТЕЙ

Е.Н. Яшина

В статье освещаются актуальные вопросы современного художественно-эстетического обучения и воспитания. В частности рассматривается процесс формирования ценностных ориентиров и собственного внутреннего мира личности, ее общекультурная компетентность, воспитания эстетического отношения к действительности и искусству, мировоззренческих представлений. Акцентируется внимание на стержневых жизненных ориентирах сознания творчески развитой индивидуальности. Определяется непосредственное отношение личности к искусству, народным традициям, культурной жизни общества и окружающему миру. В основе статьи определены задачи художественно-эстетического воспитания в образовании, которые интегрируют учебные, воспитательные и развивающие аспекты с учетом критериев воспитанности учащихся.

Ключевые слова: художественно-эстетические ценности, общекультурная компетентность, воспитательное пространство, творческие способности, мировоззрение, межкультурная коммуникация.

ARTISTIC AND AESTHETIC EDUCATION AND UPBRINGING AS A FACTOR OF PERSONAL VALUES

O.M. Yashina

The article highlights current issues of contemporary artistic and aesthetic education and upbringing. In the modern theory of aesthetic education and educational practice, considerable attention is paid to the development of such concepts as aesthetic experience and aesthetic consciousness, artistic and aesthetic education, aesthetic values and ideals. In the process of artistic and aesthetic education, the individual builds his worldview, which contributes to the spiritual and moral self-improvement, the renewal of dialogical culture, the formation of universal and self-identical values. The educational need is to make it possible for an individual to feel being a high-grade participant of the artistic processes taking place in the society on the basis of the artistic and aesthetic worldview formation. Artistic and aesthetic education helps in developing a common vision of the world, involves a person into the world treasury of art and culture and achieving the main goal - the formation of an integral, creatively developed individuality that lives according to the laws of beauty.

In particular, the formation of value identities and personal inner world of an individual, his general cultural competence, upbringing of his aesthetic relation to reality, art and world outlooks are considered. The attention is focused on the core life guides and the consciousness of creatively developed individuality. The direct individual attitude to art, national traditions, cultural life of a society and interaction with the world around is defined. Art contributes to the personal artistic and aesthetic development and stimulates the individual's readiness for participation in various forms of cultural social life. Using art as the main factor of aesthetic education, a teacher takes into account the age features of schoolchildren.

The article is based on the artistic and aesthetic upbringing tasks, integrating educational, training and developmental aspects, taking into account the criteria of student intelligence and intercultural communication experience. Art and aesthetic education is universal: all directions can be used for developing tastes, interests, intensify creative search, which facilitates the transfer of acquired knowledge into beliefs.

Key words: artistic and aesthetic values, general cultural competence, educational space, creative abilities, world outlook, intercultural communication.